

Türk Resim Sanatı Tarihinin Yazımındaki Bazı Güçlükler Üzerine Bir Deneme

Ahmet Kamil GÖREN

Yard.Doç.Dr.,

İstanbul Üniversitesi,

Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,

Genel Sanat Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Eleştiri temalı bir dergi için ele almayı tasarladığımız yazıya, öncelikle irde-
lenen sorunun ana hatlarını ve özünü belirleyebilmek açısından "Türk re-
sim sanatı nedir ve ne zaman başlar?" gibi bir sorunun yanıtını vermeye ça-
lışarak başlamak uygun olabilir.

Türk resim sanatı söz konusu olduğunda işin içine, genellikle yaşadığımız
topraklarda görsel belleğimizi oluşturan bir 'görsellik tarihi'¹ girmez; söz ko-
nusu olan şey daha çok batılı anlamda yağlıboya tuval resmi ya da başka
bir ifadeyle, perspektifli yağlıboya tuval resmidir. Ancak, perspektif terimi
yanına 'bilimsel' sözcüğünü de eklemek durumundayız: Çünkü, antik dö-
nemden başlayarak bilimsel perspektifin kullanımına kadar, bilimsel olma-
yan ve üç boyut izlenimi veren birçok perspektifli resim örneği biliyoruz.

Türk resim sanatı ya da daha kapsamlı bir ifadeyle Türk sanatı içinde gör-
sellik tarihimizi oluşturan öğeler arasına duvar resminden, kitap resmine,
gündelik kullanım eşyalarından, süs eşyalarına hatta folklorik malzemeye
ve benzerlerine kadar sayısız obje girmektedir. Daha önce kaleme aldığımız
birçok yazıda da yöntemimizi belirleme açısından sık sık sözettiğimiz gibi,
ele aldığımız konu batılı anlamda yağlıboya Türk resmi ile sınırlıdır.

Türk resim sanatının tarihi yazılırken, bu sürecin başlangıcı olarak, genel-

¹ Bu ifadeyi 9 Ekim 2003 Perşembe günü Yapı Kredi Kültür Merkezi'nde Sanat Dünyamız dergisinde yayımlanmak üzere gerçek-
leştirdiğimiz "Cumhuriyet Dönemi'nin Sanat Ortamı" başlıklı bir tartışmanın katılımcılarından Prof.Dr.Uğur Tanyeli'den
duyduğumu belirtmeliyim. (A.K.G.)

likle 1793'te Mühendishane'ye konulan resim dersleri gösterilir. Ancak şu da eklenir: Konulan resim dersleri daha çok mesleki eğitime katkı sağlayıcı niteliktedir. Diğer bir ifadeyle geleceğin topçu subayları, istihkamları meslekleri gereği doğayı doğru keşfedebilmeleri için perspektifli resmin olanaklarından yararlanmalıydılar. Bunun ressamca tavır içinde yetişen ve kendini keşfederek merkeze koyan ve doğayla bütünleşip yapıt üreten bir sanatçı tavrı olmadığı açıktır. Buna karşın askeri okullara konan bu resim dersinin getirileri de oldukça önemlidir. Bunun sonucunu iki türlü değerlendirebiliriz: İlk olarak, böyle bir ortamda, mesleki açıdan ele alınıyor olsa da, bir resim dersinin varlığı, yetenekli gençlerin kendini keşfetmesine olanak tanımıştır. İkincisi ve belki de en önemlisi, manzara, natüremort ve portre türlerinde ürünler veren bir 'asker ressamlar kuşağı'nın ortaya çıkmış olmasıdır. Betim konusunda çekinceleri, sıkıntıları olan bir toplumda, yine toplum gözünde saygınlıkları yüksek olan askerlerin resimle uğraşmaları, gelebilecek eleştirileri önemli ölçüde azaltmış olmalıdır.

Ancak, öykündüğümüz, örnek aldığımız batılı resim sanatının kendi dinamikleri bağlamında bir bakış açısıyla konuyu ele almak gerekirse, bu kez başlangıç noktası olarak 1870'li yıllara gelmemiz gerekecek: Çünkü bu tarihlerde uzun süredir Paris'te resim eğitimi alan ve Türk resim sanatının üç büyük ustası olarak kabul edilen Osman Hamdi Bey 1869'da, Süleyman Seyyid ve Şeker Ahmet Paşa ise 1870'te yurda dönecektir. Bu dönüşün nedenleri içinde Fransa-Prusya Savaşı'nın patlak vermesi de önemli bir rol oynamıştır kuşkusuz. Bu arada Türk resim sanatının gelişim sürecinde yeni kırılmaların, yeni dönemlerin ve anlayışların ortaya çıkmasıyla yine bu dönemlerde patlak veren savaşların çakışması ilginç bir rastlantı olarak dikkat çekmektedir. Burada, 1870'teki Fransa-Prusya Savaşı'nda Osman Hamdi Bey ve dönemi söz konusu olurken, daha sonra Çallı ve dönemi ya da daha genel bir ifadeyle '1914 Kuşağı' söz konusu olduğunda yine bir savaş, Birinci Dünya Savaşı'nı ve bu nedenle yurda dönen ressamı görürüz. Ardından kurulan Cumhuriyet'le birlikte birbiri ardınca kurulan 'Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği', 'd Grubu', 'Yeniler Grubu' ve diğer gruplar birbirini izler. Bu arada gruplar dışında kalan yüzlerce sanatçıya ilişkin yazılanlar, açılan yüzlerce serginin belgesi, yazılan yüzlerce yazı, bırakılan sayısız belge günümüze ulaşır...

Ancak, neresinden bakılırsa bakılsın batılı anlamda Türk resim sanatının tarihi yüz otuz yılı biraz aşılıyor. Kendi bağlamında Batı ile karşılaştırıldığında oldukça kısa bir zaman dilimi; ancak, bu kısa sayılabilecek sürece rağmen, tarihinin yazımı konusunda da sorunları bir o kadar çok. Yaklaşık yirmi yıldır Batı sanatı yanında, Türk resim sanatı konularıyla ilgilenen bir araştırmacı olarak, bu süre zarfında karşılaştığımız zorlukları, kişisel deneyimleri

mizden, yöntemimizden² (felsefi, kuramsal, sosyal alt yapısıyla birlikte) ve araştırma metodumuzdan (belge kullanımı, kaynak araştırma, metni ele alma biçimi ve diğer yönleriyle) yola çıkarak, bir anlamda bu konuda yapılanları da gözetererek, eleştiri olarak kaleme almanın (hiç kuşkusuz, saygın biçimde üretimlerini sürdüren akademisyen, araştırmacı, yazar, düşünürleri ayrı tutarak), genç araştırmacılar, yetişen genç sanat tarihçileri ve bu konuda gerekli donanıma sahip olmadan ve daha da kötüsü gerekli çalışmayı yapmayıp, özgün kaynaklara ulaşmak bir yana, araştırdığı konuda temel olabilecek kaynakları dahi görmeden aşırı yorumlama gayretine giren; hat-ta zaman zaman, genel kültür ansiklopedilerinden ilgili maddeleri kaynak gösterip, üstelik de Batı sanatı konusunda yorumlar yapan 'amatör meraklılar' ve günümüzde zaman zaman rastlandığı gibi, ele aldığı yapıt ve sanatçı dışında her şeyi söyleyen, okuduğu bir-kaç post-modern kitaptan alıntılar yaparak, yazısını şiirsel bir anlatımla süsleyen, üstelik bilimsel ve özgün çalışmalar yapanları da eleştirmekten kaçınmayanlar için yararlı olabileceğini düşünüyoruz.

Günümüzde, Türk resim sanatı tarihinin doğru yazılması için yeterli bir ortamın oluştuğu düşüncesindeyiz. Ancak yine de bazı noktalarda önemli boşluklar olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda batılı anlamda resim serüvenimizin ana bir eksenini ve bu ana eksen üzerinde bulunan belli başlı noktaları vermeye çalışacağız. Kuşkusuz bu eksen kendi deneyimlerimiz, araştırmalarımız sonucu oluşturduğumuzdan, yeni bazı eklemelere, görüşlere açık olduğumuzu da burada belirtmeliyiz. Daha sonra ise bu eksen üzerinde belirlediğimiz bazı ana noktalara ve ona eklenen kollara ilişkin görüşlerimizi açıklamaya çalışacağız. Bu aşamada olmasını hayal ettiğimiz, beklediğimiz araştırmaların eksikliğine de değineceğiz.

Öncelikle Türk resim sanatı tarihi yazımında çok kanıksanmış bu ana eksen ve buna çeşitli yerlerden eklenen kolların varlığına dikkat çekmek istiyoruz: Bu eksenin bir ucu 1870 ve daha öncelere uzanırken bir ucu Cumhuriyet dönemine, oradan da günümüze ulaşmaktadır. Arada ana noktalar olarak başlangıcından itibaren sayacak olursak: 1829 ve 1834-1935'te içlerinde resim eğitimi alması amacıyla yollananların da bulunduğu öğrencilerin Avrupa'ya gönderilmesi, 1863 yılında açılan ve içinde resim sanatından örneklerin de yer aldığı Sergi-i Osmanî, 1857 yılında Paris'te eğitim için bulunan askeri öğrencilerin oraya uyumlarını kolaylaştırmak ve bir arada disiplin altında tutmak, bilgi bakımından Fransa'da yüksek okullarda okuyabilecek düzeye getirmek amacıyla Mekteb-i Osmanî'nin kurulması³, 1860-1870'lerde Pera'daki açılan çeşitli sergiler sanatsal hareketler ve bunların so-

² Yöntem ile araştırma metodununun aynı şeyler olmadığını anımsatmalıyız.

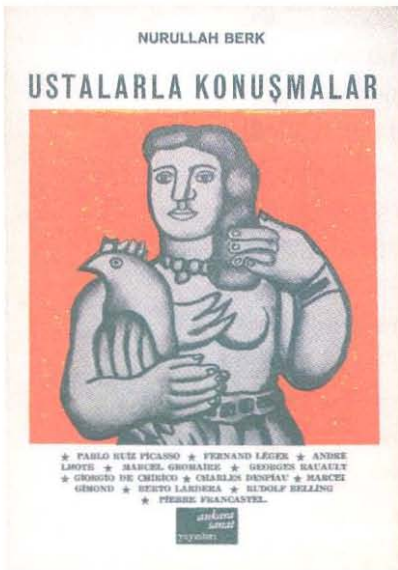
³ Bazı kaynaklarda geçen 1860 tarihi yanlıştır. Mektebin, doğru kapanış tarihi ise 1864'tür. Yine bazı kaynaklarda geçen 1874 tarihi de yanlıştır.

nucunda Guillemet'nin 1874'te açtığı özel bir resim akademisi, ardından yine 1877'de Guillemet'nin müdürlüğe getirildiği Osmanlı Sarayı'nın açtığı (ancak, yeri bilinmeyen⁴) bir resim okulu (akademisi), ardından da Osman Hamdi Bey'in müdürlüğünde 1883'te kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi, 1873, 1875, 1897, 1898 ve 1908 yıllarında Şeker Ahmet Paşa'nın açtığı sergiler, 1908 İkinci Meşrutiyet dönemindeki sanatsal ortam, 1909'da Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kuruluşu ve 'Meşrutiyet Kuşağı' (diğer bir tanımla Çalı veya 1914 Kuşağı) sanatçılarının Sanayi-i Nefise Mektebi'ni bitirerek sanat ortamında söz sahibi olmaya başlamaları ve ardından Paris dönemlerinin başlaması, 1914'teki Birinci Dünya Savaşı ve 1914 Kuşağı sanatçılarının yurda geri dönmesi, 1914'te genç kızların da resim eğitimi alması amacıyla kurulan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, 1916'da açılmaya başlayan Galatasaray Sergileri, 1917'de kurulan Şişli Atölyesi, 1918'de gerçekleştirilen ilk toplu yurtdışı resim sergisi olan 'Vişana Sergisi', Kurtuluş Savaşı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, bu yeni süreçte 1929'da Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği'nin, 1933'te d Grubu'nun kuruluşu, 1933-1936 yılları arasında İnkılap Sergileri, 1937'de Atatürk'ün buyruğuyla İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nin kuruluşu, 1938-1943 yılları arasında gerçekleştirilen Yurt Gezileri ve buna bağılı olarak Ankara Sergievi'nde açılan Yurt Sergileri, 1939'da kurulan Gazi Eğitim Enstitüsü, 1950'lerde şekillenmeye başlayan soyut sanat, 1970'lerde ortaya çıkmaya başlayan kavramsal sanat ve diğeri

sanat etkinlikleri... Ana eksen üzerinde yer alan ve bir başka tanımlamayla 'batılılaşma döneminden günümüze Türk resim sanatının öyküsü' olarak da tanımlanan süreçteki belli başlı noktaları bu saydıklarımız oluştururken, bu eksen çeşitli yer ve zamanlarda eklenen kollar olarak ise: Bu süreç boyunca gruplar dışında kalarak bağımsız olarak sanatsal eylemlerini sürdüren sanatçılar, açılan değışik temalı sergiler, gerçekleştirilen sanatsal etkinliklerle ilişkili yazılan, çizilenler, sanatçı-devlet, sanatçı-müze, sanatçı-koleksiyoner, sanatçı-galeri (özel galeriler, banka galerileri, kamu kurumlarının galerileri ayrı ayrı incelenmeli), sanat ortamı-yazılı/işitsel/görsel medya, eleştirmen/yazar-sanatçı, eleştirmen/yazar-galeri, eleştirmen/yazar-medya, sanatçı-izleyici ilişkileri, sanat/sanatçı-toplum, sanat/sanatçı-ekonomi, sanat/sanatçı-ruhbilim araştırmaları, sanat eğitimi, sanat yönetimi, sanat tarihi yazımı ve bu konuyla ilişkili şu

anda aklımıza gelmeyen diğeri öğeleri ekleyebiliriz.

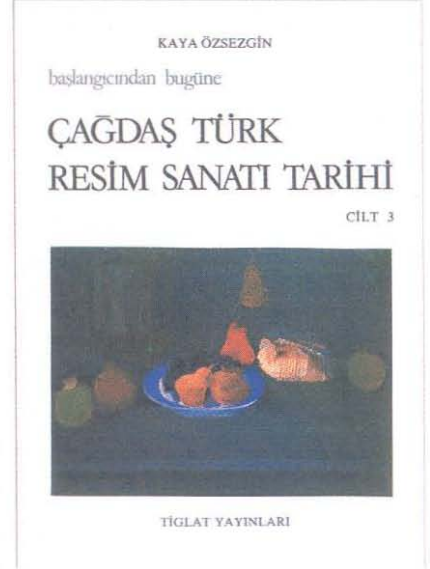
Yukarıda kısaca ana başlıklarıyla özetlemeye çalıştığımız her bir döneme

⁴ Bu akademinin yeri konusunda yeni bir gelişme olarak bir yazı kaleme aldım. Bunu, Yapı Kredi'nin Sanat Dünyamız dergisinin Aralık 2003'te yayımlanacak 89. sayısında "Rüzgar Güllü" bölümünde izleyebileceksiniz. (A.K.G.)

ilişkin yapılan araştırmaların kaynaklarını başlıca iki grup içinde toplayabiliriz. Bunlardan ilk grup içine öncelikle 1870'li yıllardan başlayarak 1900'lü yılların ilk çeyreğine kadar uzanan süreçte, özellikle önce İstanbul'da, sonra da Ankara, İzmir ve diğer bölgelerde; ardından da Cumhuriyet'in ilanından sonra yine İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer bölgelerde yayımlanmış gazete, dergi, mecmua türünden yayınları sokabiliriz. İkinci grup içine ise öncelikle sanatçıların günümüze ulaşan çeşitli tekniklerdeki yapıtlarını, yazarların, sanat tarihçilerinin, araştırmacıların kaleme aldığı monografik çalışmalardan, yıllıklara, sempozyumlardan panellere kadar her türde kitabı, katalogu, broşürü; sergiler için hazırlanan davetiyeleri; sanatçı, yazar, eleştirmen, galerici ve sanatla ilişkili herhangi bir kişinin el yazısıyla kaleme alınmış belgeleri veya video, teyp veya başka bir kayıt cihazıyla saklanmış bilgileri; sanata veya sanatçılara ilişkin her türlü fotoğraf, belge ve çok çeşitli olabilecek her türden malzemeyi; resmi veya özel arşivlerde bulunan çok çeşitli belgeyi, sanatçı yakınlarını, dönemi yaşayan tanıklarını ve burada tek tek sayamadığımız diğer öğeleri sokabiliriz.

Yukarıda, Türk resim sanatının tarihinin yazılması konusunda yapılan araştırmalar için kaynak olabilecek öğeleri saydıktan sonra, bu geniş malzemenin kullanılmasıyla ortaya çıkan çalışmaların öyküsüne ve sonuçlarına gelince: Aslında yukarıda sözünü ettiğimiz ana eksen üzerindeki önemli noktalara ve bunlara eklenen kollara ilişkin birçok kaynak eser yayımlanmış ve kolayca ulaşılabilecek durumda. Yine yukarıda da belirttiğimiz gibi Türk resim sanatının doğru ve güvenilir bir öyküsünü yazmanın ortamının oluştuğuna inanıyoruz. Çünkü, ana eksen üzerinde yer alan önemli noktaları ve bunlara eklenen kolları aydınlatan kaynaklar neredeyse tamamlanmak üzere. Türk resim sanatının başlangıcından günümüze kadar ulaşan sürecindeki gelişmeleri izleyebileceğimiz kaynaklar arasında: Batılılaşma dönemi Türk resim sanatının gelişimini ele alan araştırmalardan,⁵ oryantalizme⁶, Osmanlı Sarayı'nın sanatla ilişkisinden⁷ fotoğrafçılığa,⁸ askeri ve sivil okullar-

5 Bu konuda bkz: Celal Esad Arseven, Halil Edhem, Nurullah Berk, Nürhan Atasoy, Günsel Renda, Mustafa Cezar, Sezer Tansuğ, Adnan Turani, Adnan Çoker, Turan Erol, Kaya Özsegin, Gül Irepoğlu, Rüşan Arık, Gönül Gültekin'in kitap ve araştırmaları (Araştırma sözcüğü ile kaleme alınan tüm yazıları karşılamak istiyoruz.) (Ayrıca bu araştırmamızda konuyla ilgili tüm kaynakları aktarmak gibi bir çabamız olmadığından; olası unutulmuş yazar ve araştırmacılardan özür dilemeyi de ihmal etmeyelim. Burada aktardığımız belli başlı kaynaklar içinde ayrıca daha ayrıntılı kaynakları izlemek de olanaklıdır.)

6 Bu konuda bkz: Semra Germaner-Zeynep İnankur'un kitap ve araştırmaları

7 Bu konuda yukarıda saydığımız yazarlar yanında ayrıca bkz: Zeynep İnankur, Sema Öner, Ayla Ersoy ve Aykut Gürçavaşlar'ın araştırmaları

8 Osmanlı'da fotoğraf konusunda bkz: Engin Özendes (eski kitaplarında soyadı Çizgen), Bahattin Öztuncay'ın kitap ve araştırmaları

başlangıcından bugüne

ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATI TARİHİ

CİLT 1

TİGLAT YAYINLARI

da yer almaya başlayan resim derslerinden Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşuna⁹, Osman Hamdi Bey'den Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyyid'e¹⁰ (Son ikisinin kapsamlı kitabı olmasa da yapılan bazı araştırmalar mevcuttur.), dönemin Osmanlı, azınlık ve yabancı ressamlarından, Galatasaray Sergileri'ne¹¹ (Burada en büyük eksiklik olarak, Türk resim sanatının önemli bir kaynağı olarak değerlendirebileceğimiz "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi"nin tam bir çevirisinin yapılarak yayımlanmamış olmasını gösterebiliriz.), Şişli Atölyesi'nden Viyana Sergisi'ne¹², Cumhuriyet dönemindeki sanatsal etkinliklerden olan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nden¹³, d Grubu'na¹⁴, İnkılap Sergileri'nden, Yurt Gezileri/Sergileri'ne¹⁵, Cumhuriyet dönemine¹⁶ ve buradan da günümüze kadar ulaşan süreçte ortaya çıkan grupları, sanatsal hareketleri ele alan yayınları, monografik sanatçı araştırmalarını¹⁷, çeşitli kurumların, kişilerin, müzelerin koleksiyonlarının yayımlanan kataloglarını¹⁸ ve sanat dünyasına ilişkin kaleme alınan diğer yüzlerce yazıyı sayabiliriz.

Türk resim sanatının tarihinin yazılmasında başlangıç noktası olarak Saray ve Pera bölgesi görülebilir ve araştırmaya buradan başlanabilir. Burada en önemli katkılardan birisi hiç kuşkusuz, arşiv belgeleri yanında, fotoğraflar ve dönemin süreli yayınlarından gelecektir. Bu konuda belli başlı bazı kütüphanelerde de olsa, ulaşabileceğimiz zengin bir malzemeye, yayımlanmış önemli araştırmalara sahibiz.¹⁹ Tüm bunların dışında yukarıda değinmediği-

9 Bu konuda bkz: Mustafa Cezar'ın kitap ve araştırmaları

10 Osman Hamdi Bey için Mustafa Cezar, V.Belgin Demirsar (Arılı), Jale Necdet Erzen'in kitap ve araştırmaları; Şeker Ahmet Paşa için Ayhan Dürrüoğlu'nun kitabı, Süleyman Seyyid için ilk dönemi inceleyen kitap ve araştırmalar içinde bilgiler mevcuttur

11 Bu konuda bkz: Yapı Kredi'nin yayımladığı Galatasaray Sergileri kataloğu

12 Bu konuda bkz: A.K.Gören'in kitap ve araştırmaları

13 Bu konuda bkz: Kıymet Giray'ın kitap ve araştırmaları

14 Bu konuda bkz: Zeynep Yasa Yaman'ın araştırmaları

15 Bu konuda bkz: Milli Reasürans'ta düzenlenen Yurt Sergileri kataloğu

16 Burada saydığımız kaynaklar yanında ayrıca bkz: Gültekin Elibal, Nüzhet İslimiyeli ve Elif Naci'nin kitap ve araştırmalarına
17 İlk dönem için sanatçılara ilişkin kitap ve araştırmalar için bkz: Hoca Ali Rıza (Kemal Erhan), Halil Paşa (Sezer Tansuğ), Feyhaman Duran (Gül İrepoğlu), Namık İsmail (Zeynep Rona), Nazmi Ziya (Turan Erol), İbrahim Çallı (Kaya Özsezzin), Hikmet Onat (Kıymet Giray), Sami Yetik (Kaya Özsezzin), Avni Lifij (A.K.Gören ve Adnan Çöker); daha sonraki dönem için Cemal Tollu (Adnan Çöker), Ali Çelebi (Gönül Gültekin), Zeki Kocamemi (Adnan Çöker), Selim Turan, Zühtü Müridoğlu, Sabri Berkel (Adnan Çöker'in belgesel çalışmaları), Kadın Ressamlar ve İnas Sanayi-i Nefise (Tomur Atagök, Taha Toros, Canan Beykal, A.K.Gören, Fatma Ürekli, Banu Paşaloğlu Konyar), Mahmud Cûda (Kıymet Giray), Bedri Rahmi Eyüboğlu (Turan Erol), Zeki Faik İzer (M.Sıtkı Erinç ve Gül İrepoğlu), Ferruh Başağa (A.K.Gören ve Kıymet Giray), Fikret Mualla (Ferit Edgü), Sabri Berkel ve Erol Akyavaş (Jale Necdet Erzen), Nuri İyem (Kıymet Giray), Devrim Erbil, Ergin İnan ve Neşe Erdok (Mehmet Ergüven), Naile akıncı (Levent Çalkoğlu) ve diğer sanatçılara ilişkin yayımlanmış kitaplar

18 Son yıllarda birbiri ardınca yayımlanmaya başlayan özel veya resmi müze, banka, kurumların koleksiyonları yanında, kişisel koleksiyonların da kataloglar halinde sanatseverlere sunulduğunu görüyoruz.

19 Bu konuda bkz: Afife Batur, Nur Akın, Mustafa Cezar, Behzat Üsdiken'in araştırmaları

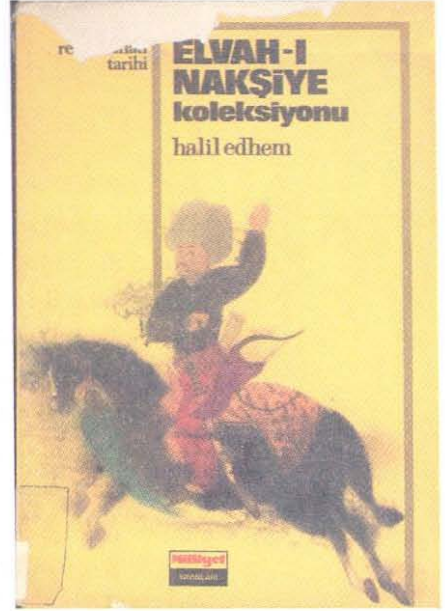
miz resim sanatımızda daha köklü biçimde çözülmeyi bekleyen başka bir sorun ise: Primitifler ve Darüşşafakalı Ressamlar sorunudur. İçlerinde asker resamlardan, sivil resamlara, darüşşafakalı resamlardan kimliği belirsiz resamlara kadar birçok ressam aynı grup içinde yanlış biçimde değerlendirilmektedir. Ayrıca bu grup içinde değerlendirilen resamlardan birçoğunun Osman Hamdi Bey, Süleyman Seyyid, Şeker Ahmet Paşa ve hatta Halil Paşa'dan sonra doğduğu ve onlardan çok sonra sanat yaşamında yer almaya başladığını yapılan araştırmalar sonucu öğrenmiş bulunuyoruz.²⁰

Batılı anlamda Türk resim sanatının başladığını kabul ettiğimiz dönemlerde, fotoğraf makinesinin ülkemizde de yaygın biçimde kullanıldığını biliyoruz.

Bu nedenle çekilmiş binlerce fotoğraftan söz edebiliriz.

Bu görsel malzeme içinde yaşamın her anını belgeleyen fotoğraflar bulunmaktadır. Sosyal, kültürel yaşamdan, sanatsal yaşama kadar yaşamımızı kuşatan her anın izlerini bu karelerden izlemek olanaklıdır. Türk resim sanatının köklerinin olduğu Pera/Beyoğlu döneminden, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açıldığı döneme, buradan da günümüze kadar ulaşan süreçte her dönemin ruhunu ele veren atmosferi fotoğraflardan kolayca yakalama şansımız bulunmaktadır. Özetle şu söylenebilir: Türk resim sanatının tarihini incelemeye yukarıda da vurguladığımız gibi Osmanlı Sarayı'ndan ve Pera bölgesinde açılan sergiler, gerçekleştirilen sanatsal etkinliklerden başlamalıdır. Bu konuda, alanında uzman akademisyen ve araştırmacıların yazılarından oluşan ve içinde sözünü ettiğimiz dönemdeki sanatsal olayları da ele alan bir çalışmanın, 2004 yılının başında, "Geçmişten Günümüze Beyoğlu" adıyla yayımlanacak kitabın içinde yer alacağını hatırlatmalıyız.²¹

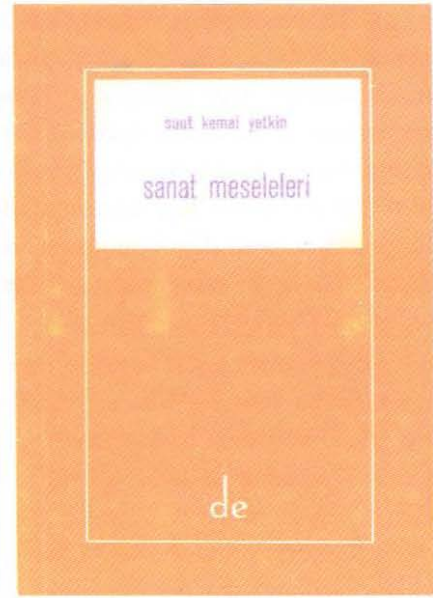
Türk resim sanatının başlangıcında Saray çevresi ve Pera'da oluşan bu ortamdan sonra ana eksenin başlarına yakın bir yerde duran Osman Hamdi ve dönemini ele alan çalışmalar, bu konuda çalışanların ezbere bildikleri gibi, kapsamlı bir şekilde karşımızda durmaktadır. Daha sonra, dönemin birçok açıdan özelliklerini ele verebilecek verilere sahip Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'nin bugün için tüm nüshalarının tam bir çevirisine sahip olmasak da bu konuda yine de önemli sonuçlara ulaşan çalışmaların varlığını biliyoruz.²² Cemiyetin bu önemli gazetesinden sonra resim sanatımızın

20 Bu konularda bkz: Adnan Çoker, Sezer Tansuğ, Turan Erol ve A.K.Gören'in araştırmaları

21 Kitap içinde Beyoğlu'nun geniş bir konu yelpazesi içinde ayrıca sanat ve kültür olaylarını veren Selçuk Mülayim'in hazırladığı bir "Yakınçağ Beyoğlu Günlüğü" ve A.K.Gören'in hazırladığı "Beyoğlu'nda Anıt Heykel ve Diğer Heykeller", "Sanat ve Sanat Galerileri" ve "Duhanî'nin Gözüyle Beyoğlu'ndan insan ve Mekan Manzaraları" başlıklı bölümler de yer alacak.

22 Bu konuda bkz: Abdullah Sinan Güler ve Seyfi Başkan'ın araştırmaları

tarhini yazarken başvurulan kaynakların ilk sıralarında herhalde, Pertev Boyar'ın, Sami Yetik'in, Celal Esad Arseven'in, Halil Edhem'in kitaplarını saymalıyız. Bu yazarların hemen ardından da Nurullah Berk, Elif Naci, Cemal Tollu vd. gibi Müstakiller ve d Grubu hareketleri içinde de yer alan ressamların kaleme aldıkları, hem sanat anlayışları hem de dönemin sanatsal atmosferini aktardıkları önemli yazılar sayılmalıdır. Burada ayrıca, d Grubu'nun sanat ortamına egemen olduğu bir süreçte, çeşitli gazete ve dergilerde kaleme alınan sanat yazılarının ve eleştirilerinin sahipleri arasında dönemin birçok ünlü simasının yer aldığını ve bunların da dikkate alınması gerektiğini vurgulamalıyız. Bu dönemde (bazıları da ayrıca ressam olan) sanat konusunda yazarlar arasında: Ali Sami Boyar, Cemal Tollu, Burhan Asaf, Peyami Sefa, Ziyaeddin Fahri, Sabahattin Eyüboğlu, Nurullah Ataç, Orhan Veli Kanık, Burhan Belge, Suut Kemal Yetkin, Ömer Bedrettin Uşaklı, Muzaffer Şeri Başoğlu, Ahmet Kutsi Tecer, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Orhan Seyfi Orhon, Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Fikret Adil, Malik Aksel, Sadri Ertem, İbrahim Alaettin Gövsa, Yaşar Nabi Nayır, Mustafa Şekip Tunç, Orhan Hançerlioğlu, Baha Çalt, Safa M. Yurdanur ilk akla gelenler olarak sayılabilir.

Türk resim sanatının tarihinin 1950'lere kadar olan sürecinin yazılmasında yararlanılan belli başlı kaynaklar, bir kısmını yukarıda sıraladığımız ve bir kısmını da dipnotlarında aktardığımız bu yazarlara aittir.

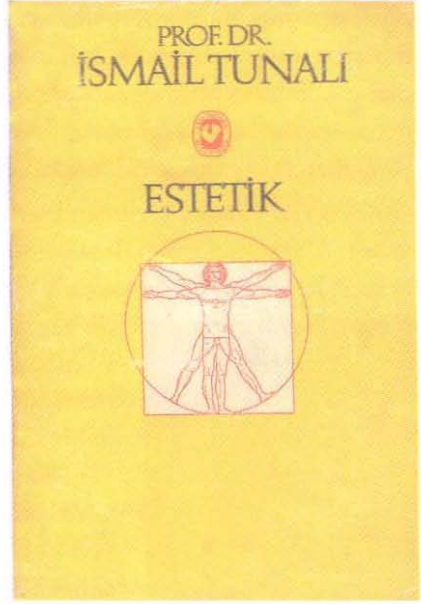
1950 sonrası için ayrıntılı, tüm kaynakların gözden geçirildiği, yorumlandığı ve sonuçların çıkarıldığı, kaynaklara bağlı referansların verildiği, sağlam bir yöntemle dayandırılan ve düzen içinde ele alınan, sosyal, kültürel, si-

TÜRK RESMİNDE YENİ DÖNEM

Sezer Tansuğ

Remzi Kitabevi

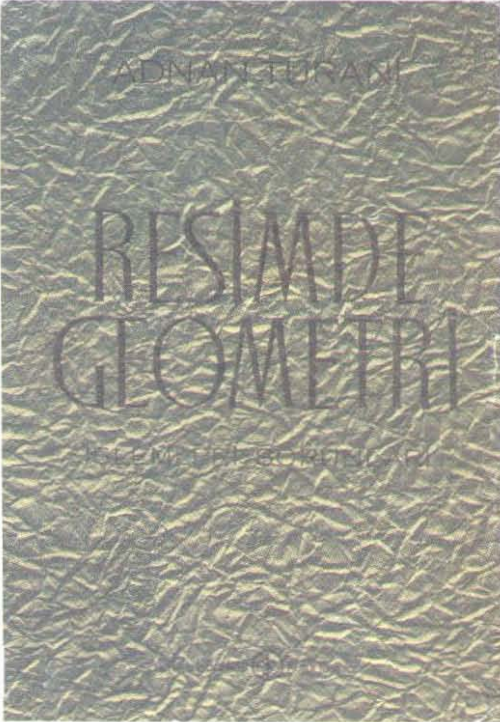

yasal, toplumsal yönleriyle irdelenmiş çalışmalar birkaç girişim dışında henüz yapılmadı veya yapılmışsa da sonuçları henüz sanat dünyasına ulaşmadı/sunulmadı denilebilir. Bu süreçte çözümlenmesi gereken en önemli sorun olarak karşımızda 'Türk resminde soyutlama ve soyut' ve 'kavramsal sanat' konuları durmaktadır. Soyut konusunda Adnan Turani'nin bir araştırması, kavramsal sanat konusunda da Nilgün Özayten'in bir tezinin olduğunu biliyoruz. Ayrıca 1950 sonrası dönemi genel bir biçimde ele alan Sezer Tansuğ'un bir kitabının, Kaya Özsezgin, Ayla Ersoy ve bazı kitap ve araştırmacılarının bulunduğu ve son olarak 1950 sonrası seçilmiş bazı makaleler, tematik sergiler, gerçekleştirilen sergide yer alan sanatçıların yaşam öyküleri ve yapıtlarının yer aldığı Tomur Atagök, Bedri Baykam, Yusuf Taktak, Adnan Çoker, Mehmet Gülerüz ve Levent Çalikoğlu'nun ortak çalışması sonucu İstanbul Sanat Müzesi Vakfı tarafından yayımlanan "Modern Türk: 20. Yüzyıl İkinci Yarısında Türk Sanatı" kataloğu yanında bazı akademisyen, yazar ve araştırmacıların çeşitli dergilerde kaleme alınmış yazıları bulunduğunu anımsatmalıyız.

Türk resminin süreçlerini ele alan gerek genel, gerek belli bir dönemi, gerekse sanatçıları, koleksiyonları veya bu konularla ilgili yönleri ele alan çalışmalarda rastladığımız bazı sorunları da şu şekilde sıralayabiliriz: Yapıtların tarihleri, imzalı olup olmadıkları, teknikleri, boyutları, nerede bulunduğu gibi bilgilerden bazıları eksik yazılmaktadır. Özellikle de tarihi ve imzası konusu. Yapıtı veya fotoğrafını, yazılarını hazırlarken yakından inceleme olanağı bulunan araştırmacıların bu konuyu ihmal etmeleri ya da tarihi olmayan bir yapıtın doğru tarihini bulmak için kendilerini fazla zorlamamala-

rı, daha sonra bu araştırmadan yararlanmak isteyenler için zorluklar yarattığı gibi, araştırmanın da kalitesinin azalmasına neden olmaktadır. Böyle olunca da sanatçının veya resim sanatımızın bir dönemini ele alan araştırmalar içinde, o dönemin çalışması olmayan, dolayısıyla da biçem açısından yanlışlar doğuran örneklerin kullanıldığını görüyoruz.

On beş yıla yakın bir zamandır Türk resim sanatına ilişkin yazılar kaleme alan bir araştırmacı olarak şunların söylenmesini yararlı buluyoruz: Hemen hemen her araştırmada başvuru kaynağı olarak kullandığımız ilk kaynaklar-

da zaman zaman, tarihsel bilgi ve yoruma dayalı bazı hataların olduğuna rastladık. Ancak bu kaynaklara güvenerek kaleme aldığımız bazı yazılarda da doğal olarak aynı hatayı sürdürdük. Ancak, genellikle çok uzun olmayan bir süre sonra, araştırmalarımızı da sürdürmemizin ve yazdığımız her şeyi defalarca yeniden gözden geçirmemizin sağladığı olanaklarla, bunları düzeltme yoluna gittik ve yeni yayınlarımızla bunları açık açık duyurmaktan da çekinmedik. Kimi zaman da konuyla ilgili araştırmacıların, uzmanların eleştirilerine, uyarılarına kulak kabartmayı da ihmal etmedik. Tüm bu çabalara karşın yine de hata yapma olasılığımızın her zaman bulunduğunu var sayıp yazdıklarımızla ilgili aynı yöntemi sürdürmenin uygun olacağını düşünüyoruz. Bu arada ilk kaynak olarak bilinen yayınların bazı hatalı bölümlerini bulabilmek ve bunların düzeltilmiş halini görebilmek için, ilgili konularda araştırma yapan, bir konunun uzmanı olmuş kişilerin değişik süre-

li yayınlar veya kitaplar içinde yer alan makalelerini, araştırmalarını, görüşlerini taramanın çok yararlı ve gerekli bir çaba olduğunu kuvvetle vurgulamalıyız. Gözardı edemeyeceğimiz ilk kaynakları kullanmayı kuşkusuz sürdüreceğiz, ancak, tüm bu yaşanan deneyimlerden sonra daha dikkatli olmamız gerektiğini hatırlatmalıyız.

Sürelî yayınlardan söz açılmışken bu konuda da kendi adımıza önemli bulduğumuz birkaç şey söylemeden geçemeyeceğiz. Bilindiği gibi bu tip kaynaklar içinde, üst düzeyde bilgiler, belgeler içeren, akademik ağırlıklı, bilimsel ciddi yayınlar ilk başvuru kaynakları olarak gelirler. Kuşkusuz bunlar ilk elde bilinmesi, incelenmesi gereken kaynaklardır. Öte yandan bilimsel içeriği olmayan, daha geniş kesimlere ulaşmayı amaçlayan yayımlar ki biz onları popüler yayınlar grubu içine alıyoruz. İşte bu tip dergiler içinde de kimi zaman konusunun uzmanı olan yazarlar, araştırmacılar yanında,

daha deneyimsiz, hatta meraklı araştırmacılar diyebileceğimiz kişiler resim, heykel veya sanatın herhangi başka bir alanında ya da bu konulara katkı sağlayacak fotoğrafçılık, kurum tarihi, kent tarihi gibi yan alanlarda veya yine ilgilendiğimiz alanlarla bağlantısı olan kişilerin anıları konularında yazılar kaleme alabilmektedirler. Dolayısıyla çok geniş bir yelpazede yer alan bu dergiler içinden de zaman zaman bilgiden çok, olağanüstü katkı sağlayabilecek görsel malzeme çıkabilmektedir. Bu yönün asla ihmal edilmemesi gerektiğini düşünüyöruz. Ve şunu da eklemenin yararlı olabileceğini düşünüyöruz: Araştırma yaptıkça, deneyim kazandıkça ve geliştikçe (doğal olarak zaman zaman hata da yaptıkça) sahip olduğumuz belgeleri, bilgileri her seferinde daha farklı okumaya, değerlendirmeye başlıyoruz. Yazılar dışında özellikle de görsel malzemelerde daha çok şey görmeye başlıyoruz. Bu bölüme şunu da eklemek istiyöruz: Emeğe saygılı olmalıyız ve yararlandığımız kaynağın niteliği ne olursa olsun bunu kaynakçamızda veya dipnotumuzda belirtmeliyiz. Gözden kaçırdığımız birşey olduğunda da özür dilemesini bilmeliyiz. Hepimizin bildiği gibi bazı araştırmacılar bilimsel dürüstlüğün ruhuna aykırı olarak yararlandıkları kaynakları ya tam olarak aktarmamakta, ya da salt sevdiği beğendiği, yakınlık duyduğu, kendince takdir ettiği kişilerin yayınlarına, etkinliklerine yer vermekte. Ancak, biz, bize böyle davranan kişilerin de çalışmalarına yer vermeyi sürdürmeliyiz. Çünkü, ancak böylece gerçek bilim yapmış oluruz.

Sonuç olarak öncelikle Batı'da yapıldığı gibi, başlangıcından günümüze tüm dönemlere ilişkin kaynakları yeniden gözden geçirip, olası eksiklikleri ve henüz ayrıntıya inilmeyen konuları tamamlayarak, Türk resim sanatını oluşturan yapıt, sanatçı, sanat olayları ve diğer ilgili tüm konuların sağlam bir katalogunu, ana başvuru kaynaklarını hazırlamalıyız. Bunlar tamamlandıncaya daha doğru yorumlara ulaşmak kolaylaşacaktır. Özellikle 1980'lerden sonra bu konularda yapılan tezler, yayımlanan kitap, katalog ve diğer yayınlar bizleri fazlasıyla umutlandırmaktadır.